

Björn Beckman:

Staten i den tredje verden: autonomi og samfundsmæssig bestemmelse.¹⁾

Formålet med dette papir er at diskutere visse problemer i forbindelse med identifikationen af post-koloniale regimers samfundsmæssige basis og strategiske orientering. Det drejer sig især om udviklingen af produktionssystemer og strukturen i den politiske kontrol over økonomien. Et udgangspunkt er den omfattende statsintervention og -deltagelse, som er et iøjenfaldende træk ved mange af den tredje verdens økonomier. I de mere "avancerede" sektorer er statsejede foretagender ofte fremherskende. Adgang til vitale produktionsleverancer, kreditter, markeder og priser er ofte reguleret af regeringen i mindste detalje. Statsdeltagelse eller statsovertagelse af fremmede foretagender er almindeligt forekommende.

Hvilken natur har denne "statsinterventionisme"? Er den en udvidelse af den koloniale økonomi, beregnet på at møde den neo-koloniale økonomis vekslende krav? Tjener den til at fremskynde udviklingen af et kapitalistisk produktionssystem, eller er den en ny form for økonomisk organisering, der udvikler sig i stedet for privat kapitalisme? I hvilken udstrækning peger den ud over kapitalistiske produktionssystemer til "ikke-kapitalistiske" eller socialistiske?

Sådanne spørgsmål må naturligvis besvares ved at undersøge den specifikke virkning af specifikke politikker indenfor konkrete samfundsmæssige rammer. Men der er også generelle teoretiske problemer såvel som problemer med forklaring i forbindelse med forsøget på at forstå statens økonomiske aktiviteter i forhold til den totale økonomiske og sociale struktur og den politiske organisering af den tredje verdens samfundsformationer.

Der er visse almindelige forklaringsmodeller. En fremherskende model understreger den udenlandske kontrolls primat også indenfor de ekspanderende statslige økonomier. Den post-koloniale stat anses i

---

1) Dette er en let revideret udgave af et papir præsenteret på nordisk Statskundskabs konference, Århus, 1975: "The Post-colonial State: Autonomy and Social Determination".

Björn Beckman:

Staten i den tredje verden: autonomi og samfundsmæssig bestemmelse.¹⁾

Formålet med dette papir er at diskutere visse problemer i forbindelse med identifikationen af post-koloniale regimers samfundsmæssige basis og strategiske orientering. Det drejer sig især om udviklingen af produktionssystemer og strukturen i den politiske kontrol over økonomien. Et udgangspunkt er den omfattende statsintervention og -deltagelse, som er et iøjenfaldende træk ved mange af den tredje verdens økonomier. I de mere "avancerede" sektorer er statsejede foretagender ofte fremherskende. Adgang til vitale produktionsleverancer, kreditter, markeder og priser er ofte reguleret af regeringen i mindste detalje. Statsdeltagelse eller statsovertagelse af fremmede foretagender er almindeligt forekommende.

Hvilken natur har denne "statsinterventionisme"? Er den en udvidelse af den koloniale økonomi, beregnet på at møde den neo-koloniale økonomis vekslende krav? Tjener den til at fremskynde udviklingen af et kapitalistisk produktionssystem, eller er den en ny form for økonomisk organisering, der udvikler sig i stedet for privat kapitalisme? I hvilken udstrækning peger den ud over kapitalistiske produktionssystemer til "ikke-kapitalistiske" eller socialistiske?

Sådanne spørgsmål må naturligvis besvares ved at undersøge den specifikke virkning af specifikke politikker indenfor konkrete samfundsmæssige rammer. Men der er også generelle teoretiske problemer såvel som problemer med forklaring i forbindelse med forsøget på at forstå statens økonomiske aktiviteter i forhold til den totale økonomiske og sociale struktur og den politiske organisering af den tredje verdens samfundsformationer.

Der er visse almindelige forklaringsmodeller. En fremherskende model understreger den udenlandske kontrols primat også indenfor de ekspanderende statslige økonomier. Den post-koloniale stat anses i

---

1) Dette er en let revideret udgave af et papir præsenteret på nordisk Statskundskabs konference, Århus, 1975: "The Post-colonial State: Autonomy and Social Determination".

alt væsentligt for at være et instrument i opretholdelsen af et neo-kolonialt system. Andre forklaringer fokuserer på forbindelsen mellem statsinterventionisme og de indenlandske klassers frigørelse. I nogle tilfælde lægges vægten på statens rolle som et middel for svage privatkapitalistiske kræfter, som søger støtte og beskyttelse enten i konkurrence med udenlandsk kapital eller mere generelt i deres frigørelse fra før-kapitalistiske eller andre lokale forhindringer. Andre steder er det snarere fremvæksten af en ny bureaukratisk klasse, et "statsbourgeoisie", der ses at manifestere egne klasseinteresser i den ekspanderende statslige sektor. Meget ofte betragtes disse indenlandske klasser som afhængige, idet de ses at operere i en virklighed med fortsat neo-kolonial dominans. Vi har således en mængde fundamentalt set neo-koloniale forklaringer med forskellige blandinger af udenlandske og lokale kapitalistiske og bureaukratiske interesser. I nogle få tilfælde forstås statsinterventionisme som et udtryk for radikale småborgerlige aspirationer, der overskrider den neo-koloniale og kapitalistiske struktur.

Meget omhyggelige overvejelser er nødvendige for at gøre sådanne forklaringsmodeller gyldige med henblik på systematisk og empirisk analyse. En kategori som f. eks. neo-kolonial afhængighed er sandsynligvis alt for omfattende til en brugbar distinktion mellem forskellige post-koloniale stater. Det er nødvendigt at konstruere mere præcise redskaber til identifikation af vigtige kvalitative forskelle.¹⁾ Nærværende parir beskæftiger sig imidlertid med problemer af en mere generel og præliminær karakter med hensyn til elementerne "samfundsmæssig bestemmelse" og "relativ autonomi", som er antydnet i de nævnte forklaringsmodeller. I hvilken udstrækning og på hvilken måde betragtes de post-koloniale regimers strategiske orientering som bestemt af deres samfundsmæssige omgivelser? Hvilken grad af autonomi eller uafhængighed er der tillagt de politiske strukturer vis-à-vis sådanne omgivelser? Hvis en sådan autonomi observeres, hvorledes forklares den?

Det er nødvendigt at nævne, at sådanne spørgsmål let fører ud på virkeligt dybt vand inden for samfundsteorien og den politiske

---

1) For et udmærket forsøg i denne retning se Reginald Green, *Political independence and the national economy: an essay in the political economy of decolonisation*, i Christopher Allen & R.W. Johnson (eds.), *African Perspectives*, Cambridge, 1970, pp. 289 ff.

teori. Med henblik på nærværende formål vil diskussionen blive begrænset til den måde, hvorpå sådanne overvejelser reflekteres i værker om specifikke politiske erfaringer, især fra Ghana og Tanzania.

Ghana og Tanzania: To udgangspunkter

I debatten om post-kolonial udvikling har problemet om den "relative autonomi" eller den "ubestemte" eller "åbne" klassekarakter ved de herskende institutioner og grupper fået særlig betydning. Mit eget udgangspunkt og primære referenceramme er den politiske erfaring fra Ghana, især fra Nkrumah-CPP perioden. Der er en righoldig litteratur om CPP-"socialismens" natur og den form for politisk økonomi, som den implicerede.

Socialisme, iflg. CPP-regeringspartiet, blev næsten udelukkende identificeret med statens dominerende rolle i økonomiens "moderne" sektor. Det blev retfærdiggjort med behovet for at introducere avancerede produktionsformer, især industri og mekaniseret landbrug, for at udvikle landet og opnå "økonomisk uafhængighed". Den indenlandske kapitalistklasse blev anset for at være alt for svag til at spille en afgørende rolle i denne henseende.¹⁾

En kraftfuld analyse af ghanesisk socialisme er blevet leveret af Firch og Oppenheimer i Ghana: End of an Illusion (1966), en afhandling, der har øvet indflydelse langt ud over området for ghanesiske studier. De understreger CPP-statens småborgerlige klassebasis og hvorledes, det har været umuligt at overskride den neo-koloniale økonomiske struktur, som fremfor alt manifesterede sig i det snævre samarbejde med udenlandsk kapital. Den meget debatterede "venstredrejning" i 1961 forklares med henvisning til den bureaukratiserede ledelses ønske om at beskytte sit eget finansielle fundament i den koloniale økonomis skiftende konjunkturer.²⁾ Jitendra Mohan har ligeledes lagt vægt på den småborgerlige faktor til forklaring af CPP's strategi og særligt, hvorledes dette element udviklede sig til "et betydningsfuldt bureaukratisk bourgeoisie, der har forskanset sig i

---

1) Se f.eks. Programme of the Convention People's Party: For Work and Happiness, Accra, 1962, og The Seven-year Development Plan, Accra, 1964.

2) Bob Fitch og Mary Oppenheimer, Ghana: End of an Illusion (Special udgave af Monthly Review, vol. 18:3), New York, 1966, pp. 107 ff., især p. 128.

statsapparatet på alle niveauer".¹⁾ Udvidelsen af den statslige sektor førte til en mangedobling af de økonomiske muligheder til fordel for dem, der bemandede stats- og partiapparaterne.²⁾

I et gennemarbejdet forsøg på at applicere et marxistisk perspektiv betragter Judith Marshall CPP-regeringen i perioden før 1961 som "et politisk holding-company for udenlandsk kapital".³⁾ I den senere "radikale" fase understreger hun forsøget på at etablere et "nationalt kapitalistisk system" baseret på en blanding af statslig og privat kapital.⁴⁾ Bureaukratiet og de bureaukratiserede CPP-kadrer snarere end småborgerskabet selv anses for at danne klassebasis for denne strategi.⁵⁾

I et andet vigtigt bidrag forkaster Roger Genoud det meste af den klasseanalyse, der ligger til grund for Fitch og Oppenheimers forklaring, og han forkaster generelt de neo-koloniale-og småborgerlige-og-bureaukratiske modeller.⁶⁾ Det betyder imidlertid ikke, at han forkaster en "social deterministisk" forklaring. Tværtimod anser han den ekspanderende statssektor for at være en naturlig og mere eller mindre uundgåelig afspejling af den økonomiske struktur og de sociale klassers styrke. Idet han trækker på Dudley Seer's model om stadier i udviklingen af råvareproducerende økonomier, finder han, at statsinterventionismen er en del af afkoloniserings logik og forsøget på at etablere national kontrol. Det er en nationalistisk mere end en socialistisk strategi, og den har en bred samfundsmæssig forankring i den nationalistiske bevægelse, som er en hovedkraft i en kolonial situation. Den er på samme tid determineret af den private kapitalistiske udviklings lave niveau.⁷⁾ I Genoud's fremstilling er klassebestemmelsen klart mindre specifik. Det er snarere de almindelige forhold og den totale balance mellem klasserne, der determinerer strategien.

1) Jitendra Mohan, "Nkrumah and Nkrumahism", i Ralph Milliband og John Saville (eds.), The Socialist Register 1967, London, 1967, p. 208.

2) Ibid., p. 221.

3) Judith Marshall, The Political Economy of Dependence: Ghana 1945-1966, Institute of Social Studies, Haag, 1972, (mimeo), p. 233.

4) Ibid., pp. 240-241.

5) F.eks. ibid., pp. 333-334.

6) Roger Genoud, Nationalism and Economic Development in Ghana, New York, 1969.

7) Ibid., pp. 100 ff, p. 228.

I en anmeldelse af Fitch og Oppenheimers arbejde går Roger Murray meget videre i forkastelsen af den "pseudo-marxistiske determinisme", som han ser ligge i forsøg på at "skitsere og operationelt fastlægge et sådant regimes klassekarakter".¹⁾ I stedet ønsker han en dynamisk klasseanalyse, som tager hensyn til "contradictions inherent in the accession to state power of unformed classes". Han understreger den post-koloniale stats "ubestemte" klassekarakter, der smatidig tillader den at udvikle sig som et "instrument of mediation and negotiation with external capitalism and as the possible instrument of continuing anti-imperialist and socialist revolution".²⁾ I det perspektiv ville "statskapitalismen" i den sidste Nkruman periode også have sin klassekarakter bestemt ved evolutionen af denne fundamentale modsætning.

Denne korte oversigt kan på ingen måde yde retfærdighed over for de bidrag til forståelse af CPP-regimet, som disse forfattere har leveret.³⁾ Udvalget antyder en mængde positioner og illustrerer, hvorledes problemer med samfundsmæssig bestemmelse indtager en fremtrædende plads i diskussionen af et konkret tilfælde.

En lignende diskussion har fundet sted om Tanzania. En artikel af John Saul, The State in post-colonial Societies: Tanzania, stiller sig selv den opgave at levere et foreløbigt bidrag til en generel teori om den post-koloniale stat, - med en specifik national virkelighed som sit væsentligste genstandsområde.⁴⁾ Skønt forskellene er mange og væsentlige, har Ghana og Tanzania en fælles erfaring med "radikalisme", som adskiller dem fra flertallet af de øvrige afrikanske lande. Denne fælles erfaring har ført til ensartede forsøg på at analysere dens specifikke karakter og dens samfundsmæssige særstilling determination. I Tanzania såvel som i Ghana er denne blevet draget i tvivl af dem, som snarere har set den fundamentale overensstemmelse med neo-koloniale, småborgerlige og bureau-

---

1) Roger Murray, "Second thoughts on Ghana", New Left Review, 42, London, 1967.

2) Ibid.

3) Se min Organising the Farmers: Cocoa Politics and National Development in Ghana, Uppsala, 1976.

4) John Saul, "The State in post-colonial societies: Tanzania", i Milliband & Saville (eds.), The Social Register 1974, London, 1974.

kratiske politiske formationer andre steder. Radikalisme på det ideologiske niveau er blevet anset for at have ringe betydning eller som manipulationer, der har tilsløret regimernes sande klassekarakterer.

Dette forsøg på at identificere det tanzanianske regimes klassekarakter har udviklet sig og i modsætning til Ghana har det fået lov til at udvikle sig i selve landet. Især en gruppe omkring avisen Majimaji har opnået ry for modige og selvstændige analyser om dette emne. Det mest diskuterede bidrag er leveret af Issa Shivji i hans Tanzania: The Silent Class Struggle (1970), som senere er blevet revideret og udvidet.¹⁾ Shivji's analyse har mange træk til fælles med Fitch's og Oppenheimers arbejde med Ghana. Det er derfor ikke overraskende, at Saul i sin egen kritik af Shivji finder støtte i Murray's kritik af Fitch & Oppenheimer. Både Shivji og Fitch & Oppenheimer lægger vægt på den afgørende determination af de to landes socialistiske strategier som et resultat af deres småborgerlige/bureaukratiske klassebasis og neo-koloniale forbindelser til udenlandsk kapital. Saul understreger på linie med Murray den politiske ledelses "ubestemte" klassekarakter og det deraf følgende spillerum for sådanne faktorer som politisk uddannelse og ideologi, som hævdes at have en væsentlig indflydelse på strategiens klassekarakter.

Min diskussion nedenfor følger i store træk Saul's. Den er i den henseende en oversigt, en kommentar til og en videreudvikling af hans bidrag.

Hvis man ser bort fra de specifikke tilfælde, er spørgsmålet om de afrikanske post-koloniale regimers klassekarakter og samfundsmæssige bestemmelse blevet givet meget suggestive formuleringer af to af den afrikanske revolutions betydeligste teoretikere, Frantz Fanon og Amilcar Cabral. Den kan henføres til de to poler i nærværende argumentation; Fanon med afsløringen af de nye ledes neo-koloniale og egoistiske klassekarakter bag den radikale facade; Cabral med perspektivet for en radikal del af det samme småborger-skab, som langt fra cementerer sin egen klasseposition, men snarere bereder vejen for dets eget "selvmord" som klasse.²⁾ Fitch & Oppen-

---

1) For fuldstændige referencer til Shivji's arbejder se Saul, jvf. note 15, p. 368, n. 2.

2) Frantz Fanon, The Wretched of the Earth, London, 1967, og Amilcar Cabral, "Brief analysis of the social structure in Guinea-Bissau", i Cabral, Revolution in Guinea, London, 1969.

heimer og Marshall trækker meget på Fanon, Saul refererer da også til en af Claude Meillassoux stærkt Fanon-inspireret fortolkning af Mali - et andet land med "radikal" fortid.¹⁾ På den anden side finder de, der med Saul og Murray lægger vægt på de småborgerlige regimers "åbne" klassekarakter og deres mulighed for en radikal udvikling, støtte for deres synspunkter i Cabrals standpunkt.

En anden forfatter med anseelse i hele Afrika har øvet stærk indflydelse på debatten om de post-koloniale regimers klassekarakter og særligt deres udviklingsstrategier. Det drejer sig om Samir Amin, den ægyptiske økonom, der har styrket den neokoloniale og statskapitalistiske forklaring. Han har f.eks. lagt vægt på fundamentale ligheder mellem så tilsyneladende forskellige regimer som de tre Maghreb-stater, hvor han i alle tilfælde finder, at "a statist bourgeoisie has given birth to a weak and ultimately dependent state capitalism".²⁾

Relativ autonomi og "overudviklingen" af den post-koloniale stat

Her intenderes ikke en bredere diskussion om Afrika og den Tredie verden; relevansen af dette synspunkt vil ligge implicit snarere end blive udviklet eksplicit. Der skal imidlertid nævnes et vigtigt ikke afrikansk bidrag til diskussionen om samfundsmæssig bestemmelse og autonomi. Det drejer sig om en artikel af Hamza Alavi om Pakistan og Bangladesh, som Saul har anvendt om sit udgangspunkt.³⁾ Alavi diskuterer den post-koloniale stats "relative autonomi" vis-à-vis de indenlandske klasser. I det store og hele betragter han statens "overudvikling" som en arv fra kolonitiden. Saul lægger megen vægt på dette punkt i Alavis fremstilling.⁴⁾

Den koloniale stat udviklede sig ikke som et svar på lokale klassers eller klassefraktioners behov, men som et svar på metropolbourgeoisiets behov. Staten blev et instrument for metropolens

---

1) Claude Meillassoux, "A Class Analysis of the Bureaucratic Process in Mali", The Journal of Development Studies, Januar 1970.

2) Samir Amin, The Maghreb in the Modern World, Harmondsworth 1970, p. 246.

3) Hamza Alavi, "The State in Post-colonial Societies - Pakistan and Bangladesh", New Left Review 74, London 1972.

4) Alavi, p. 61, Saul, pp. 349-351.

dominans af periferien. Den post-koloniale stat arvede derfor iflg. Alavi et avanceret statsapparat, som selv efter at de direkte forbindelser til metropolen var blevet afbrudt, bibeholdt en høj grad af autonomi i forhold til de indenlandske klasser. ¹⁾

Så vidt jeg kan se, lægger Alavi en overdreven vægt på den koloniale arv i forklaringen af årsagerne til "overudviklingen" af den post-koloniale stat. Den tager ikke hensyn til forandringen i statsapparaternes omfang og orientering i afkoloniseringsprocessen. Den gamle koloniale stat især i Afrika havde et meget begrænset personale, og dens funktioner var få på såvel det sociale som det økonomiske område. Det almindelige billede er en stat optaget af at opretholde "lov og orden" med færrest mulige omkostninger, idet den overlod det til privat metropolkapital og handel at fremme "udvikling". Men også "lov og orden" systemet forblev "underudviklet" i forhold til lokale behov, idet det var muligt at falde tilbage på metropolregeringen i tilfælde af alvorlige trusler mod systemet.

Statsapparaternes massive vækst både m.h.t. personale og funktioner er generelt et forhold, der hører til afkoloniseringsperioden eller tiden efter uafhængigheden. Denne forandring var klart iagttagelig i den andel af nationalindkomsten, der går til at opretholde staten. Ved at se på eksportindtægterne alene kan dette illustreres i tilfældet Ghana med det offentliges andel af kakaoindkomsten. I mellemkrigstiden var denne andel lig med 5% af salgsværdien. I efterkrigstiden, - under indflydelse af de nationalistisk inspirerede udviklingsprogrammer - steg den til et gennemsnit på over 40%. ²⁾

Det synes derfor at være mere hensigtsmæssigt at søge årsagerne til den post-koloniale stats "overudvikling" i de klassekræfter, som skabte denne drastiske ekspansion af statsfunktionerne snarere end i den koloniale arv som sådan. På den anden side må eksistensen af en arv af relativ autonomi ikke ignoreres. Den koloniale stat var et udefra påtvunget bureaukrati. De fleste steder blev den ikke opløst ved voldelig konfrontation, men ved en jævn "magtoverførselsproces". På det globale plan blev afkoloniseringen visse steder

---

1) Sammenlign med en lignende udtalelse af Marshall om Ghana, "Den ghanesiske stat opstod uden forbindelse til produktions forholdene i Ghana ...", Judith Marshall, The Political Economy of Dependence: Ghana 1945-1966, Institute of Social Studies, Haag 1972, p.334.

2) Se min, Organising the Farmers: Cocoa Politics and National Development in Ghana, Uppsala, 1976, kap. 7.

med akut konflikt fremskyndet af vold eller truslen om vold. Det medførte at den fredelige overdragelse blev fremskyndet andre steder. I de fleste tilfælde fandt den sted før de politiske kræfter, der var i stand til at udgøre en effektiv trussel mod kolonimagterne, havde udviklet sig i de enkelte territorier. Det betød også, at de lokale ledere var mindre afhængige af styrken af deres egen politiske basis end af deres evne til at lave gunstige aftaler med kolonimagten, der var ved at trække sig ud. Jo svagere den organiserede nationalistbevægelse var, desto større "relativ autonomi" fik de nye ledere vis-à-vis de lokale klasser.

Argumentet om "relativ autonomi" er imidlertid ikke tilstrækkeligt til at forklare transformationen af staten i afkoloniseringsprocessen. Hvorfor blev den begrænsede "lov og orden" stat erstattet med den omfattende "statskapitalistiske" og bureaukratiske organisation, der er så karakteristisk for mange post-koloniale samfundsformationer? Det er nødvendigt at vende sig mod den aktuelle balance mellem klasserne og ligeledes se på, hvorledes disse udvikler sig. Dette har Alavi gjort ved at relatere det militær-bureaukratiske oligarkis relative autonomi til dets rolle som mægler mellem de tre vigtigste besiddende klasser, det indre borgerskab, det metropole neo-koloniale bourgeoisie og de jordejende klasser.¹⁾ Men da disse klasser tilsyneladende adskiller sig meget fra hinanden i relativ styrke, kan man med Saul spørge, om denne balance ikke afspejles i statens funktioner. Hvis ikke, er det nødvendigt at identificere statsbourgeoisiets specifikke klasseinteresser som forskellige fra en hvilken som helst magtbalance i samfundet.²⁾ Ellers bliver substansen og konsekvenserne af denne relative autonomi temmelig vanskelige at få hold på.

Til slut skal det bemærkes, at hverken Alavi eller Saul forsøger systematisk at diskutere den koloniale stats "overudvikling" som årsag til den post-koloniale stats store økonomiske rolle. I stedet behandles denne omfattende økonomiske aktivitet som en løserevet og ekstra kilde til relativ autonomi, mens den i sig selv lædes uforklaret i det store og hele.³⁾ For mig betyder dette, at også

---

1) Alavi, pp. 71 ff., Saul, pp. 352 f.

2) Saul, p. 352.

3) Alavi, p. 62, Saul, p. 351.

de mest strategiske spørgsmål lades ubesvarede. Kun ved at føre statsinterventionismens oprindelse tilbage til den post-koloniale situation og til de forskellige klassers og gruppers aspirationer kan denne "relative autonomis" klassekarakter forstås.

Den neo-koloniale forklaring: småborgerlige og bureaukratiske varianter

I lyset af den indre kapitalismes vedvarende svaghed og de øvrige organiserede klassers, inklusive arbejderklassens, svaghed, er det ikke overraskende, at en neo-kolonial forklaring af den post-koloniale stat har vundet udbredt accept. Lokale interesser, der er beskæftiget på det neo-koloniale bureaukratis side, eller som drager fordel af det, kan let identificeres som en del af et neo-kolonialt brohoved. Den neo-koloniale ledelses afgørende mæglerposition i udbytningsforholdet mellem udenlandsk kapital og det koloniserede folk fremhæves. Udtryksfulde termer som "mellemmænd", "formidlingsled", "holding companies" er blevet anvendt til at karakterisere denne rolle.

Sammenhængende med de neo-koloniale forklaringer er der forskellige forsøg på at identificere de neo-koloniale eliter, politiske, bureaukratiske eller kommercielle, som har påtaget sig den opgave at beskytte og profitere på det neo-koloniale system. Disse eliters udbytende, korrupte, selviske og røveriske karakter bliver sædvanligvis understreget. Det skorter på ingen måde på beviser, der kan understøtte sådanne påstande. F.eks. behøver man blot at henvide til de massive afsløringer i Ghana og Nigeria af korrupsion og af embedsmænds og politikeres private gevinster.¹⁾

Offentlige foretagender og andre former for statsinterventionisme betragtes ofte i denne sammenhæng som en naturlig udvidelse af de neo-koloniale eliters profithunger. Det er imidlertid ikke klart, hvorledes statens omfattende økonomiske rolle mere præcist passer ind i dette mønster af neo-kolonial dominans, lige så vel som denne interventionisme synes at gå imod den udenlandske kapitalers interesser. Udenlandske foretagender bliver nationaliseret, og konkurrencen begrænses ofte på deres bekostning. Ved at kontrollere udenrigshandel,

---

1) Se f.eks. de utallige offentlige undersøgelseskommissioner, der er offentliggjort i de to lande.

bankvæsen, overførsel af profitter etc. synes de post-koloniale regeringer hyppigt at gøre livet surt for udenlandske private foretagender. Hvorledes forklares alt dette inden for den neo-koloniale model?

Den åbenlyse modsigelse løses ofte ved at understrege de nye elitors stadig mere specifikke klassekarakter i en altovervejende neo-kolonial sammenhæng. De er ikke blot et middel for udenlandske kapitalistiske interesser, men også for de lokale klasser, der er under uddannelse. De sidstnævnte må primært forfølge egne mål uden dog at true mere fundamentale neo-koloniale interesser.

Meillassoux definerer det politisk bureaukratiske oligarkis særegne klassekarakter ved dets kollektive besiddelse af de vigtigste produktionsmidler via statsapparaterne; men han tøver med at tale om en regulær klasse.¹⁾ Termen "bureaukratisk bourgeoisie" anvendes af mange til at understrege denne sammenfletning af politisk og økonomisk magt.²⁾ Saul foreslår ligeledes, at den vigtige plads, som dette stratum har i produktionen, definerer dets specifikke klassekarakter.³⁾ Andre bruger termen "politisk klasse" til at give et lignende billede af en klar klasseidentitet.⁴⁾ Selv om det ikke gøres eksplicit, synes der implicit at ligge en antagelse om relativ autonomi i disse og lignende betegnelser.

Bortset fra problemet med at definere forbindelserne mellem denne "nye klasse" og udenlandske neo-koloniale interesser, ser jeg en anden vanskelighed i forsøget på at knytte definitionen af dens klassekarakter alt for snævert til statslig ejendomsret til de avancerede produktionsmidler i samfund, der er domineret af bønder og andre former for småproduktion og handel. Disse vedbliver at udvikle sig "ved siden af" eller i forbindelse med staten eller udenlandsk dominerede sektorer. Det forekommer, at den post-koloniale stats økonomiske magt må forbindes systematisk med udviklingen af disse andre sociale kræfter både med hensyn til dens oprindelse og dens fortsatte funktioner.

---

1) Meillassoux, op.cit., Saul, pp. 355 f.

2) Se reference til Shivji hos Saul, p. 361. Se også Mohan, op.cit.

3) Saul, pp. 353 f.

4) For referencer se Futh First, The Barrel of a Gun: Political Power in Africa and the Coup d'Etat, Harmondsworth 1970, p. 478, note 15.

Nogle forskere har understreget småborgerskabets rolle som mægler mellem det avancerede statsapparat og masserne på landet. Fitch og Oppenheimer og Mohan f.eks. fremhæver for Ghanas vedkommende CPP-regimets småborgerlige karakter. På samme tid betones bureaukratiseringsprocessen: transformationen fra en relativ bred folkelig basis, formidlet af CPP's småborgerlige kadrer, til en mere snæver. I en sådan model indtager det småborgerlige element i alt væsentligt en overgangsrolle. Dets vedvarende indflydelse på regimets klassekarakter er mere uklar. Men der er også andre modeller, hvor småborgerskabets aspirationer og klasseinteresser ses som mere direkte knyttet til ekspansionen af den statslige sektors økonomi. Statsinterventionismen betragtes dels som komplementær dels som direkte instrumental i forhold til de privatkapitalistiske kræfters vækst.

Udviklingen i Kenya og Nigeria kan være gode eksempler på denne tendens. Afrikaniseringslove og -forordninger begrænser i disse og andre lande området, hvor udenlandsk kapital er tilladt. Statslige banker og marketing organisationer hjælper lokale foretagere med at etablere sig og finde afsætningsmarkeder for deres produkter. Deres interesser kan ligeledes imødekommes af statslige "paraplyorganisationer" på områder som bygning og "underleverancer". Det bemærkes ofte, at embedsmænd og politiske ledere enten direkte er en del af eller snævert knyttet til denne nye klasse af private foretagere.

Hvad er grænserne for denne type udvikling? Det antages ofte, at de post-koloniale samfundsformationers integration i en neo-kolonial afhængighedsstruktur udelukker en "national kapitalistisk udvikling". Bryder alliancen mellem en "statskapitalistisk" politisk ledelse og den indfødte lokale kapitalistklasse de neo-koloniale bånd? Svaret på sådanne spørgsmål vil naturligvis først og fremmest afhænge af den mening, der tillægges begreber som "national" og "udvikling" udtrykt i forbedring af de materielle vilkår for befolkningen som helhed. I den nærliggende afrikanske sammenhæng er de enorme begrænsninger på den afhængige kapitalistiske udvikling åbenlyse, især når man betragter økonomiens regionale opsplittning. I denne forbindelse er det imidlertid vigtigt at understrege betydningen af så-

danne "nationale" kapitalistiske kræfter, der former den post-koloniale stat uanset barriererne for deres endelige vækst. På samme måde ville det være en fejl at lade deres manglende evne til at bryde disse bånd være udtryk for, at deres interesser er fundamentalt determineret af eller identiske med neo-kolonialismens.

Socialistisk orienterede forklaringsmodeller

Problemet med at bestemme statsinterventionismens klassekarakter og samfundsmæssige grundlag er tydeligt mere vanskeligt, når vi vender os mod de tilfælde, hvor fremvæksten af en indenlandsk privatkapitalistisk klasse aktivt søges hindret eller begrænset som i Tanzania og Nkrumah's Ghana. Skønt det er muligt at forklare oprindelsen til "statskapitalisme" eller "socialisme" i disse lande i form af bureaukratiseringen af småborgerlige aspirationer, er det straks mere vanskeligt at identificere staten med privatkapitalismens vækst i samfundet som helhed. I den situation mener nogle forskere i stedet, at staten udvikler sin egen særegne klassebasis, det "bureaukratiske bourgeoisi". Dens ledeses socialistiske erklæringer bliver i denne situation enten et skjul for statens, partiets eller bureaukratiets klasseinteresser på det ideologiske niveau eller en afspejling af internationale ideologiske udviklinger, som har lidt eller intet reelt fundament i de lokale forhold.¹⁾

Saul forkaster for Tanzanias vedkommende en forklaring, hvor staten alene er bestemt af bureaukratiets eller et bureaukratiseret småborgerskabs klasseinteresser. Han ser virkelige landvindinger i socialistisk retning både i ujamaa-landsby programmet, i Arushadeklarationens politik og i TANU retningslinierne.²⁾ Hvorledes er dette muligt på baggrund af neo-kolonial afhængighed, ledelsens småborgerlige og bureaukratiske karakter, arbejderklassens og de antikapitalistiske kræfters almindelige svaghed? Betyder det ikke, at klasseanalysen opgives? Det mener Saul ikke. I stedet ser han det som et spørgsmål om at opgive en oversimplificeret model for klassebestemmelse til fordel for en, som tager hensyn til statens flydende klassekarakter i den post-koloniale situation. Med Murray taler han om elementer af "pseudo-marxistisk determinisme" i den tidligere form

---

1) Jfr. Fitch og Oppenheimer, op.cit.; Mohan, op.cit. Også Shivji og Meillassoux, se Saul, pp. 356, 361.

2) Saul, pp. 362 f.

for analyse. Hverken småborgerskabet eller bureaukratiet kan behandles som fuldt udviklede klasser, som gør deres bestemte klasseinteresser gældende over for regeringen. De indeholder vigtige indre modsætninger, som kan finde deres løsning i forskellige retninger. Deres egen klassekarakter kan kun bestemmes af resultatet af den indre kamp og de alliancer som forskellige grupper vil være i stand til at etablere i samfundet som helhed.

I denne sammenhæng lægger såvel Saul som Murray megen vægt på sådanne faktorer som politisk bevidsthed, uddannelse og ideologi med hensyn til den måde, hvorpå disse modsætninger udvikler sig. Tanzanias landvindinger i socialistisk retning betragter Saul som sejre for "den progressive fløj" inden for det regerende stratum. Den urbane arbejderklasses voksende militans, som vi har været vidne til i de seneste år, har i vid udstrækning været rettet mod statslig erhvervsvirksomhed, men er på samme tid direkte blevet stimuleret af en radikal officiel ideologi.¹⁾ I en forklaring af forskydningen mod venstre i ghanesisk politik i de tidlige 1960'ere fremhæver Murray ligeledes de faktorer, som i denne situation affødte en forandring i den politiske bevidsthed.²⁾ Men også de forskere, som har argumenteret for en småborgerlig eller bureaukratisk forklaring på ghanesisk "socialisme", mener, at det mislykkede forsøg på at overskride disse fundamentale klassebestemte begrænsningen kan tilskrives sådanne faktorer som den manglende politiske uddannelse.³⁾ På den måde er det givet en indrømmelse af muligheden for alternativer også inden for en sammenhæng med større grad af samfundsmæssig bestemmelse.

Ikke-kapitalistisk udvikling

En væsentlig teoribygning og analyse, som ikke nævnes af Saul, indeholder lignende synspunkter vedrørende de post-koloniale regimers "ubestemte" klassekarakter og muligheden for, at "de mest vidtskuende repræsentanter for det radikale småborgerskab under en virkelig folkerevolution kan overgå til arbejderklassens positioner og socialismen".⁴⁾ Dette er teorien om den "ikke-kapitalistiske" udvikling, der først og fremmest hævdes af sovjetiske og østeuropæiske

---

1) Saul, p. 363.

2) Murray, op.cit.

3) Især Mohan og Marshall.

4) V. Tyagunenko, i Mirovaja Ekonomika i Mezhdunarodnyye Ontnostreniya, 1962 (2), som citeret i Mizan (London) 10:5, 1968, p. 168.

forskere af den tredje verden.¹⁾ Disse forskere har lagt megen vægt på både Ghana og Tanzania som fremragende eksempler på en sådan udvikling. Nkrumah-regimets fald i 1966 synes at have medvirket betydeligt til teoriens omvurdering og reorientering i den anden halvdel af 1960'erne.²⁾

Ifølge sovjetiske forskere gik den ghanesiske stats økonomiske aktiviteter videre end den blotte "statskapitalisme", idet den indeholdt "regulære socialistiske reformer".³⁾ Efter militærkuppet blev den nye stats evne til at styre den store statslige sektor imidlertid undersøgt kritisk. Det blev bemærket, at "often a clearly unsupported burden was hoisted on to the shoulders of the young state apparatus"⁴⁾, og det førte til "bureaukratisme", ineffektivitet og folkelig utilfredshed. Uden at tale direkte om Ghana blev ledelsens degeneration og forandring til bureaukratiske eliter fremhævet. Disse eliter identificerede "deres egen gruppes egoistiske interesser med statens og nationens".⁵⁾ Ved at understrege problemet med "bureaukratisk blokering" blev det statskapitalistiske perspektiv snarere end den ikke-kapitalistiske forstærket.⁶⁾ Ledelsen bestående af "fremragende nationale demokrater" kunne ikke opveje manglerne i social og politisk organisation. Både med hensyn til ideologi og graden af statsinterventionisme blev ledelsen betragtet som langt forud for de aktuelle muligheder i den post-koloniale situation.⁷⁾ I slutningen af 60'erne blev en større realisme tydeligvis introduceret i diskussionen om den ikke-kapitalistiske vej til socialisme. Det betød også en genindførelse af et større element af "samfundsmæssig bestemmelse" og en genopdukket interesse for arbejderklassens sociale og politiske organisering. Men heller ikke der, hvor arbejderklassen er

---

1) For en kort bibliografi, se Den ny Verden, København, 9:4, 1975, pp. 120 ff.

2) Se også min henvisning til applikationen af denne teori på Ghana i Beckman, "State capitalism and cacao policy in Ghana: the wider context". Uppsala/Afdeling for Statskundskab 1973 (mimeo).

3) V. Kondratyev, som citeret i Mizan 7:5, 1965, p. 12.

4) Som citeret i Mizan 10:5, 1968, p. 175. Se også Mizan 12:1, 1970, p. 11.

5) A. Sterbalova, som citeret i Mizan 10:5, 1968, p. 172. Se også Ostrovityanov i samme, pp. 180 f.

6) Se f.eks. Tamaz Szentes, The Political Economy of Underdevelopment, Budapest 1971, p. 317.

7) Mizan 12:1, 1970, p. 11.

svag, anses den ikke-kapitalistiske vej for udelukket. Der lægges i stedet vægt på betydningen af en bred folkelig deltagelse.¹⁾

Politisk organisering og samfundsmæssig bestemmelse

De fleste af dem, der har valgt en ikke-kapitalistisk eller socialistisk orienteret forklaringsmodel, såvel som dem, der har foretrukket neo-koloniale, småborgerlige eller bureaukratiske modeller, synes at være enige om den afgørende betydning, politisk organisering har med hensyn til de post-koloniale regimers klassekarakter og deres "statskapitalismes" natur. Forskellen mellem dem, der lægger vægt på den "samfundsmæssige bestemmelse" eller den post-koloniale stats "relative autonomi", implicerer heller ikke en forskel i synspunkter i denne henseende. De første synes at mene, at de restriktioner, som påtvinges af sådanne samfundsmæssige determinanter, kan opvejes af politisk mobilisering af en alternativ samfundsmæssig basis. På den anden side betyder "relativ autonomi" for de sidstnævnte, at de indre modsætninger i en sådan "ubestemt" situation primært vil kunne løses ved styrkelse af de politiske kræfter, der kan samles. Saul peger på den fare, der ligger i, at tempoet i den bureaukratiske konsolidering kan distancere forsøget på at skabe en ny organiseret politisk basis for TANU-strategien blandt arbejdere og bønder. En fiasko i den henseende ville føre til demobilisering af bønderne og voksende modsætning mellem staten og arbejderne.²⁾ Det er netop den slags fejl, som de forskere, der har beskæftiget sig med erfaringer fra CPP og Nkrumah perioden, har understreget gang på gang. På sådanne punkter finder vi, at Fitch & Oppenheimer og deres kritikere er fundamentalt enige. De taler alle om den måde, hvorpå partiet blev opslugt af staten, og de fatale konsekvenser heraf med hensyn til demobiliseringen af dets tilhængere.³⁾ De taler også om regeringens og partiets fiasko i forbindelse med deltagelse i den politiske mobilisering, der var nødvendig for at opnå folkelig støtte til den økonomiske kamp, der blev forsøgt efter 1960.⁴⁾ Det er et andet

---

1) Se f.eks. R.A. Ulyanovskiy, som anført i Mizan 12:1, 1970, p. 10.

2) Saul, p. 366.

3) Se f.eks. Genoud, p. 162, Marshall, pp. 218 f., 327, Mohan, p. 219.

4) Se Fitch & Oppenheimer, p. 107, Genoud, pp. 160 ff., 184, Murray. Marshall, pp. 218, 325 f., 328, 332.

spørgsmål, om uenigheden kan være stor både med hensyn til den strategi, som var mulig, og med hensyn til naturen af det sociale grundlag, der var nødvendigt.

Den betydning, der blev tillagt politisk organisering, politisk uddannelse og mobilisering i særdeleshed, er en udfordring for den, der studerer politik. Den antyder et vigtigt område for politisk teori og omhyggelig empirisk forskning. Problemet med samfundsmæssig bestemmelse og relativ autonomi er imidlertid ikke løst med denne enighed om den politiske organiserings kritiske rolle i forbindelse med bestemmelse af statens klassekarakter. Det fortæller os blot, at statens natur ikke kan forstås løsrevet fra de politiske strukturer og processer, der forbinder den med den bredere økonomiske og sociale organisering af samfundet. Spørgsmål om grader af bestemmelse og grader af autonomi må nødvendigvis besvares inden for rammerne af et omhyggeligt studium af disse forbindelser. Betonningen af politisk organisering reducerer ikke behovet for at identificere de politiske institutioners og strategiers determinanter. Argumentet om relativ autonomi kan i denne forbindelse især tjene som en advarsel mod en oversimplificeret klasseanalyse. Det betyder naturligvis ikke, at post-koloniale ledere kan vælge frit mellem socialisme, kapitalisme eller et andet system af økonomisk og samfundsmæssig organisering. På grund af de post-koloniale samfundsformationers kompleksitet er det snarere et spørgsmål om omhyggeligt at identificere de økonomiske, sociale og politiske konsekvenser af sådanne valg. Virkeligheden kan lige så vel blive fordrejet af over-"idealistiske" modeller af falske socialistiske og ikke-kapitalistiske udviklingsmuligheder såvel som af deres "realistiske" modstykker, der reducerer den post-koloniale stat til en agent for den internationale kapitalisme eller et middel for det bureaukratiserede småborgerskab til at berige sig selv. Begge modeltyper bør rodfæstes i en forståelse af de anti-koloniale bevægelers virkelighed og nationalismens evne til at forene forskellige sociale klasser med stærke indbyrdes modsætninger.

(Oversat fra engelsk af Gorm Rye Olsen)